

Iskola a Taigetos alatt

Gyakran szoktam – rossz nyelvek szerint – szégyenlős büszkeséggel tréfálkozni veled, hogy „az iskola rémeinek iskoláját” vezetem. Valljuk meg, azt a társadalmi és pedagógiai kihívást, amelyet a „tankötelesek munkanélkülisége” néven emlegetnek manapság aligha lehet az eddig szokásos módokon megválaszolni. A gond már ott kezdődik, hogy a szóban forgó réteg egyetlen a jellemzésre emlegetett kategóriába se fér bele igazán. Mindenekelőtt nem munkanélküli, hanem „iskolánélküli”, ha lehet így nevezni azt az állapotot, hogy valakit gyenge tanulmányi eredménye miatt egyszerűen nem vettek fel középfokra, holott a tankötelesek továbbtanulását az állam szavatolni köteles. De tankötelesnek se nevezhetők igazán, mert befejezték az általános iskolát, vagyis eleget tettek az alapiskolázottsági követelménynek, középfokú iskolába járni pedig jelenleg nem kötelező. Szüleik többnyire szeretnék, ha folytatnák tanulmányaikat, és szakmát szereznének, de a szakképző iskolák, férőhely és gyakorlóhely hiányában elutasítják őket, mivel a jobb tanulókkal már sikerült feltölteniük a létszámot. Végül pedig az iskola nélkül csellengő, munkába állni nem tudó fiatalok egy igen jelentős része, közel fele nem is tanköteles, a középfokra fel nem vettek közé se sorolható, mert felvették gimnáziumba vagy szakképzésbe, de valami okból kimaradt onnan. Egyik-másik már két-három iskolát is kipróbált, csupán az köti őket az előző csoportéhoz, hogy unalmukban együtt lógnak velük.

Mindezek ellenére ez a csoport mégis fölöttébb homogénnek tekinthető. Elsősorban azért, mert közös bennük a fölöslegesség tudata, amely előbb-utóbb társadalomellenességbe fordul, és mert nagyon szeretnének kikerülni ebből a helyzetből, de segítség nélkül képtelenek rá. Gőgösek és büszkék helyzetükre, mert naponta kell méltatlan szemrehányásokat és megáláztatásokat elviselniük a felnőttektől, akik semmivel sem különbek náluk, és akikkel mindezekért perben-haragban állnak. A csoport, a galeri vagy a banda – az utóbbi kifejezés használatos ma – mindenre gyógyírt kínál. Ha a barátaikról beszélnek, meglágyul az arcuk, mosolyognak és nem is hinné az ember, hogy előző este disco utáni mámorukban kocsikot fosztogattak, szeméttartókat gyűjtöttek fel, randalíroztak és verekedtek, külföldieket kergettek haza. Hazafiságukban is hontalan, családjukban otthontalanok és minden durvaságukat rossz közérzetük magyarázza. Ezért vihetők bele mindenbe, amit másnap őszintén megbánnak akár a kórházban, akár előzetes letartóztatásban, vagy éppen otthon. Ők a „belekeveredők”, már az általános iskolában is azok voltak. Akik elvitték a más „balhéját” is, így váltak az iskola rémeivé. Később mindenért őket okolták, mert már rajtuk volt a stigma. Beleszorultak ebbe a helyzetbe, és akárhogy kapálódznak, nem tudnak kikecmeregni belőle. Pedig akarnak. Amikor új iskolába jönnek látszik az igyekezetük, de mivel az nem megy egycsapásra, újra csak belesodorják magukat egy-egy vaskosabb diákcsínybe. Ekkor megrémülnek, elhiszik az előző szidalmakat is, mármint azt, hogy elvetemültek, és úgysem képesek megváltozni. A büntetés csak folytatja a megszakíthatatlan láncolatot, amely a meggyötört kamasznak azt bizonyítja, hogy sem az iskola, sem a társadalom elvárásainak nem tud megfelelni, hogy alkalmatlanok egymásnak.

A szóbanforgó iskola tehát abban különbözik az átlagos középiskolától, hogy befogadja, és az eminens diáknak kijáró megbecsüléssel kezeli minden tanulóját, akárhonnán, és akármilyen lelkiállapotban érkezik is. Legfontosabb feladatunknak tekintjük, hogy diákjaink jól érezzék magukat az iskolában, ezért felesleges tiltásokot nem állítunk a fegyelmezés szolgálatába. A tantestület alapelve, hogy a tanár van a diákért, és az alá-fölérendeltségi viszonyt az együtt-

működés és kölcsönös tisztelet jegyében igyekszünk átformálni. Meglepő, hogy azoknál a tanároknál, akik ezt az alapelvet következetesen vallják, a tanulók egymást fegyelmezik az órákon. Természetesen diákjaink nem eminensek, és a tanítás feltételeit minden órán változatos pedagógiai módszerekkel kell kiharcolnia minden kollégának. Az oktatási feladat pedig a felzárkóztatás és ez nem kis dolog. Az alsó tagozat 3. osztályától kell elkezdni a munkát, és lehetőség szerint az egyéni képességekre is figyelve lépésről lépésre haladni. Legfőbb elv, hogy kérdezni nem szégyen, akkor se, ha valami fontos alapismeret hiánya derül ki belőle. Tanáraink szemrebbenés nélkül harmadszor is elmagyarázzák ugyanazt a feladatot, és nem modják, hogy ezt már rég tudnod kellene.

A legnagyobb gond mégis a követelményszint beállítása. Mi az a tudás, amit el lehet várni mindenkitől az oktatási folyamat egyes szakaszaiban: félévkor, az első év végén, és a második év végén? A program tervezésének idején, a hipotézis időszakában úgy gondoltam, hogy a kilépő diáknak annyit illik tudnia, amennyire 3-4 év múlva emlékszik az általános iskola tananyagából egy erős közepes gyenge négyes tanuló. Most, hogy első végzőseink elhagyják az iskolát, úgy érzem sikerült teljesíteni ezt a feladatot. Legtöbbjük gimnáziumba készül, levelező vagy távoktató rendszerben érettségizni akar.

Az iskola születése – avagy a vajúdás gondolatai

A Budapesti Művelődési Központ a főváros közművelődésének módszertani központjaként tíz éven keresztül a szakfelügyelet (szaktanácsadás) bázis intézménye volt. Ebben a minőségben feladatai közé tartozott az oktatás és közművelődés egymást segítő kapcsolatának gondozása és a gyermek korosztály, valamint az ifjúság közművelődése, amely nem választható el az iskolától.

A tízéves szakfelügyeleti és módszertani munka során felhalmozódott szellemi érték és tapasztalat jelentős segítséget nyújtott a szakiskolai kísérleti program elkészítéséhez és megindításához. A cél egy olyan iskola létrehozása volt, amely a közművelődési módszerek és eszközrendszerek irányában tér el a hagyományosan szigorú (porosz) iskolai modelltől, és ezzel teremti meg a felzárkóztatás és olykor a „rehabilitálás” sajátos feltételeit.

A tanulóifjúság szabadidejének kultúrája és a családok e munkához kötése érdekében jöttek létre észak-európai mintára az Általános Művelődési Központok szintén a 90-es években, amelyekben az iskolához könyvtár és művelődési otthon is – mintegy az iskola önmagában létrehozta ezeket a fontos intézményeket – kapcsolódott. Ezáltal is igyekeztek megnyitni az oktatási intézmény kissé elzártnak tűnő kapuit a lakosságnak, a szülőknek, akik bizony elég nehezen ébredtek rá, hogy ennek a lehetőségnek milyen előnyei vannak. Valljuk meg, az ÁMK-k részlegei külön-külön működtek, de így is igen-igen fontos volt, hogy legalább egy helyen. A közművelődés mint módszer itt-ott bejuthatott az oktatásba, és számos esetben gazdagította, felfrissítette azt.

A Budapesti Művelődési Központ iskolai programjának előkészítése 1987-ben kezdődött. A kiindulás két felismeréshez kapcsolódott. Egyrészt nyilvánvaló volt, hogy a demográfiai hullám a kilencvenes évek elejére megoldhatatlan feladat elé állítja az iskolát. A nagy létszámú felsőtagozatos osztályok időzített bombaként lapultak az oktatásügy nemtörődöm biztonsággal áramló folyamának sodrában. Másrészt meg kellett válaszolni azt a kérdést is, hogy miként alakulhat a művelődési otthon tevékenységszerkezete, ha jelentősen csökken a fizetőképes kereslet a szabadidőben kínált programokra. A két kérdés külön-külön adható többfajta válasz közül markánsan formálódott ki az általános iskolából kikerülő nagylétszámú réteg egy sajátos feladatokat kívánó csoportjának befogadása a művelődési otthonba.

Különösebb jóstehetség nélkül fel lehetett becsülni, hogy ez lesz az a „lefedetlen terület”, ahol az új jelentkezőt talán még szívesen is látják, és örömmel hagyják dolgozni mind az

oktatásügyben, mind a közművelődésben. A példa, az ÁMK ezúttal fordított sorrendben, de kezdett kifermődni. Aki akkortájt megfordult az iskolában, könnyen észrevehette, hogy az általános iskolai kényszerű tömegoktatás a nagy létszámmal küzdve meglehetősen nagy létszámú selejtet képez. A lassan kibontakozó munkanélküliség pedig a segédmunkássá válás lehetőségeit is elzárta a továbbtanulásból kimaradók elől. A korábbi megoldás tehát nem működött, vagyis dolgozni nem mehetett el a szakképzetlen tanköteles tanuló, szakképesítést pedig átképzési tanfolyamon azért nem szerezhette, mert általános műveltségbeli lemaradása és túl fiatal kora miatt tanfolyami képzésre nem volt alkalmas. Ennek ellenére megpróbálták ezt a formát is, sajnos nem sok eredménnyel.

E réteg helyzetének visszássága különösen élesen jelentkezett, amikor finanszírozásra került a sor. A tankötelezettség szempontjából iskolavégzettnek tekinthető fiatal jogilag *munkanélkülnek* lehet nyilvánítani, ha nem kap munkát, így átképző tanfolyamra jogosult. Ugyanakkor, mivel tanköteles, *iskolanélküli*, ha továbbtanulását az állam nem tudja biztosítani, de tanulási nehézségei miatt az általános műveltsége is hiányzik, így ha akarna sem tud továbbtanulni. Ez a kettősség (hármasság) tette lehetővé, hogy a probléma az egyik íróasztalról a másikra vándoroljon, de legalábbis az oktatási és munkaügyi tárca egymásra mutogasson a megoldás finanszírozásának kérdésében. Holott ezekre a fiatalokra nagyon ráférne, hogy mindkét minisztérium támogatását élvezzék, mert felzárkóztatásuk jóval igényesebb munkát és nagyobb anyagi ráfordítást igényel, mint az átlagos középiskolai képzés. (Korrepetálásokat, olvasási- és írászavarok javítását szolgáló különórákat kellene szervezni a tanulók mintegy felének külön díjazás nélkül.)

A képzési program összeállításakor fontos szempont volt, hogy a művelődési otthon által biztosított környezet előnyös feltételeire tudatosan építhessünk. A szabadidőre tervezett feltételek vonzóknak látszottak az iskolai kudarcok okozta hátrányok, sérülések és társadalmi beilleszkedési zavarok orvoslására. Ezt erősítette a közművelődés más típusú eszközzel, és a munkatársi gárdának az iskolaitól eltérő oktatási gyakorlata, amelynek jegyében a műveltség közvetítője „másként szólítja meg” az oktatás alanyát.

A program tervezésekor alapvetően eldöntendő kérdésként merült fel a felzárkóztató általános képzés és a szakmai tananyag viszonya a cél megválasztása, valamint a kvalifikáció, amely még máig se dőlt el teljes egészében. Első megközelítésben nyugati példák arra ösztönöztek, hogy a felzárkóztatás mellett csak pályaorientációt adjunk. Másik lehetőség volt, hogy elkezdjük a szakmai oktatást is, a mielőbbi kenyérkereső tudás elnyerése érdekében.

A második megoldást választottuk. Elsősorban azért, mert a magyar oktatási gyakorlat nagyon is célirányos, csak annak a képzésnek van tekintélye, amelyik valamilyen „jogosítványt” is ad. Másodsorban tartanunk kellett attól, hogy az ismétlődő iskola jelleg nem fogja segíteni a tanulási motíváció regenerálódását, amely az általános iskola idején „erodálódott”. Végül pedig úgy véltük, hogy ezeket a fiatalokat mielőbb ki kell segíteni függő helyzetükből rossz családi körülményeik közül, hogy kialakítsák saját életüket.

Az iskola szakmai képzésének kiépítése is kézenfekvő formában kínálkozott. Forrása az a népművészeti kézműves hagyomány volt, amelyet az elmúlt 40 év során a művelődési otthonokba száműzött szakköri mozgalom őrzött meg, és mentett át a kézműves szakmák felszámolása idején. A szakköri mozgalom infrastruktúrája és kiképzett oktatói vagy időközben népi iparművésszé emelkedett kézművesek segítették az iskola programjának kialakítását. Épp a Budapesti Művelődési Központ adott otthont már alakulásakor (1979-ben annak az immár 15 éve működő pedagógusképzésnek, amely a népművészet iskolai oktatásának meghonosítása és segítése érdekében előbb szabadidő-technikák megtanítására, majd kézműves oktatók képzésére vállalkozva alkalmassá vált az új feladatra. A kézműves iskola megszületését, és gyors elterjedését az tette lehetővé, hogy az első kísérletekkel egyidőben a népművészeti szakma biztosítani tudta a képzés felkészült oktató gárdáját Budapesten, és vidéken egyaránt.

A program kidolgozásának idején 1989-ben tehát a felzárkóztató képzés készülő tan-

anyagához helyben lehetett megtalálni a szakképzési oldalt, amely lehetővé tette, hogy „ismétlő iskola” helyett – új szemléletű, a közismereti tananyagot esélyjavító programhoz kapcsolva – szakmai képzést létesítsünk szakiskolai formában. Ehhez nyújtott lehetőséget az Oktatási Törvény 1990. évi XXIII. módosításának 28. §-a, amely a beilleszkedési zavarokkal és tanulmányi nehézségekkel küzdő fiatalok felzárkóztató képzését speciális szakiskolában kívánja biztosítani és létrehozza a nem fogyatékosok szakiskolai hálózatának feltételeit, és normatív támogatását.

A két terület: az esélyjavító és a szakmai program összekapcsolása rendkívül előnyösnek bizonyult a tanulók személyiségfejlődése és munkamotivációja szempontjából. Az intézmény komoly áldozatvállalásával kialakított műhelyekben folyó oktatómunka a tanulóknál nagyon hamar kialakította a szakma iránti érdeklődést, a szakmával kapcsolatos sikerélmény pedig megteremtette a korábban hiányzó munkamotivációt. Magunk, a program összeállítói is meglepődünk az eredményen. Kiállításokon és egyéb nyilvános szereplések alkalmával (*Mesterségek Ünnepe*, 1991. aug. 20., *Budapesti Farsang* 1992. febr., *élő népművészet országos kiállítás* 1992. május.) az iskola diákjai a felnőtteket is megelőzve fődíjakat és kiemelt elismeréseket hoztak el. Az a lehetőség, hogy a tanuló a szakmaszerzés során nem részfeladatok készségi szintű elsajátítására kényszerül csupán, – próbára téve szorgalmát és kitartását –, hanem önálló tárgyalóképtelenséggel a munkafolyamat teljességét tanulhatja meg, sokkal eredményesebb nevelési lehetőséghez vezet, mint a korábbi szakmunkásképzés, amely a vállalati tanműhelyek számának és férőhelyeinek csökkenésével amúgy is egyre kevesebb tanulót tud felvenni. Az „emberlépték” szakma nagyon rövid idő alatt (2 hónap) meghozta az eredményt, a sikert a munkában. Az eredmények fényében gyorsan kirajzolódott a képzés gyenge pontja is. Nevezetesen az, hogy ezek az egyszerűnek látszó, nem elméletigényes szakmák nem is olyan egyszerűek, és a második év közepén a tanulók, mesterek egyaránt megfogalmazták, hogy a két éves képzési idő kevés az igazi szakma elsajátítására. Ezalatt - erőltetett tempóban meg lehet ugyan tanítani a legfontosabb szakmai fogásokat, de épp azt nem lehet átadni, ami egy kisiparosnak legjobban kell: az önálló munkavégzés készségét. Végül is könnyű belátni, hogy egy hagyományos kézműves szakma legalább olyan igényes, mint a nagyüzemi gépmunka, de a múltból örökölt szakképzési jegyzékben csak a nagyüzemi szakmák szerepelnek, azokat lehet iskolában megszerezni hároméves képzési idővel, a kézműves mesterségek csak iskolarendszeren kívüli, tanfolyami formában oktathatók jelenleg az Ágazati Szakmai Jegyzék (ÁSZJ) szerint.

A *Budapesti Művelődési Központ Pályakezdők Speciális Szakiskolája* tehát az a különleges ösvény intézmény, amely szakiskolai keretek között iskolarendszeren kívüli képzést valósít meg. Ez a fából vaskarika megoldás volt az egyetlen amely legalizálhatta engedélyezett formában a kézműves szakmák oktatását. Vagyis létrejött egy iskola – immár több mint tíz vidéki követő iskolájával – úgy is mondhatnánk, hogy egy új iskolatípus van születőben, – amelynek képzési színvonala és eredményei meghaladják az éppen válságban lévő hagyományos szakmunkásképzést is olykor – és a törvényes gyakorlat nem fogadja el igazi szakmának adott képesítéssel. Mindez a szakképzési törvény megjelenéséig komoly gondot jelent. Kérdés, hogy utána rendeződik-e? Talán nem kellene addig várni, hanem meg kellene határozni a kézműves iskolák helyét a szakképzési rendszerben és pontosan megfogalmazni az ott nyerhető kvalifikációt. A jelenlegi feltétel között ugyanis a régi mesterek utódai nem nyerhetnek mesteri címet.

Az iskola programja és működése – gondolatok az érvényesülésről

A Budapesti Művelődési Központ Pályakezdők Speciális Szakiskolája 1990. október 1-jén kezdte meg működését a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kísérleti engedélye és

Budapest, Főváros Tanácsa állami feladat ellátására szóló megbízása alapján. Ez volt az első iskola, amely művelődési otthon keretében jött létre kihasználva annak délelőtti férőhelyeit, valamint a közművelődési területen dolgozó felkészült szakemberek oktatási és oktatásszervezői tapasztalatait, hozzáértését. A 30 főre tervezett kísérleti iskola 120 tanulóval nyitotta meg kapuját, mert jelentkezőt elutasítani nem akartunk. A diákok kettes bizonyítvánnyal, vagy más középiskolából kibukva érkeztek. Az írás- és olvasási zavarok mellett a matematika tudásuk volt a leghiányosabb. Néhányan az alaplételeket sem tudták.

A szakiskola kísérleti programja két jól elkülönülő és szorosan egymáshoz kapcsolódó tananyagból áll, amely egyhetes ciklus alatt teljes egységet alkot. Ezt az egységet annyira fontosnak tartjuk, hogy az órarend szerkeztésénél még arra is ügyelünk, hogy az egymást követő tantárgyak pozitív transzfer hatást keltsenek. Ennek szellemében a tanulók három napot töltenek a szakma elsajátításával, ebből két nap műhelygyakorlat, egy nap szakmai elmélet, amely közvetlenül kapcsolódik a következő két napon megvalósuló esélyjavító képzéséhez.

A kifejezés, „esélyjavító” tartalmi és pedagógiai, módszerbeli eltérést jelent a többi iskolák közismereti tananyagához képest. Ebben a programban az általános iskola minden tantárgya szerepel – a készségtárgyak kivételével, – de más megközelítéssel, más csoportosításban, és főként más céllal. Az első év célja minden tantárgynál az előző iskolai évek alatt kialakult averziók feloldása, annak felismerése, hogy a "tantárgy", annak tananyaga megtanulható, és hogy a tanuló személy szerint képes megérteni, alkotó módon elsajátítani a szóbanforgó ismereteket. Ezért az első évben a haladás ütemét a tanító tanár az egyes osztályoknál – sőt olykor egyes tanulóknál – a képességüknek megfelelően dönti el, és különösen az első hat hónapban lehetőségeket keres az egyéni foglalkozásra is (korrepetálás, egy-egy probléma egyéni megbeszélése), amelyet a számonkérés beszámolóval kombinált módszerei egészítenek ki.

A második év tananyaga az általános iskolai törzsanyag szűkített változatának tömör áttekintése, bizonyos tanulástechnika készség elsajátítása mellett. Minden tantárgy tanításának fontos módszere az önálló vázlat készítése, a lényegkiemelés, könyvtárhasználat, jegyzetelés (hallás után és könyvtári könyvből), az önálló tanulás és a kerek, jól felépített kiselőadás készítésének gyakorlása. A tanulók egy része a második év végére – egyéni képességeitől függően – alkalmassá válik esti-, levelező-, esetleg távoktató rendszerű gimnázium elvégzésére, és ehhez az oktatás során szerzett sikerivel megfelelő instrukciót is kap. Jellemző eset történt 1991-ben: az egyik budapesti gimnázium mintegy 20–25 tanulót átvállalt a jelentkezőink közül egy külön fakultációs osztálya számára, amelyben eleve gyengébb tanulókat gyűjtöttek össze, és lassúbb haladási tempót ígértek. Az átjelentkezőknek elsősorban szüleik ambicionálták a gimnáziumot, de a gyerekek is örültek a lehetőségnek. A tanév végére összesen hatan maradtak az átirányított tanulókból a gimnáziumban. Többségük visszajött és beiratkozott a következő évre. A nem tervezett kísérlet sajnos fényesen bizonyította a felzárkóztatás erre a célra kidolgozott módszerének fontosságát.

A jelentkezők élethelyzetéből következően ugyanis iskolánkban nincs és nem is lehet felvételi vizsga. Ide beiratkoznak a tanulók. Ennek legfőbb oka, hogy a jelentkezők között az egyetlen alkalomhoz kötött beszélgetésnek vagy képességpróbának nincs értelme. Az érintetteknek el kell hinniük, hogy tudják, mit akarnak, vagy ha nem, a mi feladatunk az újabb segítség. A megoldás tehát a kínált szakmákban van. Minél többet és minél változatosabbakat kell létesítenünk, hogy sikertelenség esetén tanulóinknak legyen lehetőségük a pályakorrekcióra. Ilyen módon megfelelő képzési formát kell biztosítani a gyenge képességű fiatalok számára éppúgy, mint a személyiségfejlődésükben sérült, jóképességűeknek. Az iskola jelenleg kialakult és fejlesztés útján tovább bővíthető kíná-

lata ezt szolgálja. Eddig 19 mesterségben lehet felkészülni a vizsgára, melyek között több képesítés összekapcsolásával, „többlábon álló”, konvertálható szakembert biztosító összetett szakmák is vannak.

A szakmunkás vizsga küszöbére jutott tanuló a választott szakmában a régi segédnek megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkezik majd. Képes a legfontosabb munkafolyamatok önálló elvégzésére használható és piacképes terméket tud előállítani, ismeri a legfontosabb javítási fogásokat, és önállóan el is tudja végezni azokat. Két év alatt ez a tudás megszerezhető, de szükség volna a harmadik évre is, hogy a tanuló megtanulja saját munkájának megszervezését, a folyamatos termelőmunka végzését.

Az iskola követelményrendszere szerint a végzős tanuló a következő években a Nemzeti Aaptanterv szerinti általános műveltségi vizsgával bizonyíthatja felzárkózását, ha arra igénye van. A vizsga kötelező vagy fakultatív jellegét az Oktatási és Szakképzési törvény megjelenése után döntjük el. Fontos követelmény bizonyos társadalmi jártasság megszerzése is, amely alkalmassá teszi a végzőst saját érvényesülésének biztosítására.

A tervek szerint az oktatási intézmény tovább is tartani szándékozik a kapcsolatot a végzettekkel. Elsősorban az anyagbeszerzésben és az értékesítésben nyújt segítséget az otthon dolgozóknak. Terveink között szerepel, hogy az otthoni műhely felállítására anyagi feltételei miatt nem képes fiatal kézművesek – pl. állami neveltek – az iskola segítségével csoportos műhelyben kezdjenek dolgozni, egy-egy műhely bérlésével megtalálva, megőrizve önállóságukat is. Az angol „inkubator house” mintájára az iskola *kézműves ház* létrehozását szeretné kezdeményezni, amelyhez alkalmas épület és támogató is szükséges. Ez fontos fejlesztési elképzelés, ily módon a végzett hallgatók még néhány évig kapcsolatban maradnak a képző intézménnyel, mestereikkel. Termékeiket az értékesítés kapcsán rendszeresen bírálják, értékelik, tehát továbbfejlődésük biztosított.

Az iskola az esélyjavító program folytatását is tervezi. A végzettek számára távoktató rendszerű gimnázium kidolgozása folyik az intézményben. A feladathoz elnyertük a *Pro Cultura Renovanda Treffort Ágoston* alapítványának támogatását, de az csak a tervek egy részének elkészítésére elegendő. Az iskola működési költségei még korántsem biztosítottak. Pedig az az indulás feltétele.

A szakmai továbbképzés biztosítása és az érettségi megszerzésének lehetősége egy új típusú, kulturált kézműves mester nyugat-európai modelljének képét rajzolja fel. Természetesen továbbra is lesznek olyanok, akik még az általános műveltségi vizsgát se tudják letenni, és a kézműves szakmunkásvizsga követelményeinek se tudnak megfelelni. Ők azok akik az ún. speciális szakiskolai norma szerint betanított munkás bizonyítványt kapnak, vagy bizonyos szűkített feladatra szóló ÁSZJ szakvizsgát tehetnek. Az önálló munkára képes kisiparosjelölt már már a képzés során kiválasztható, a szerényebb képességűek pedig később is megpróbálkozhatnak a magasabb szintű vizsgával, ha a munka során kellő tudást és gyakorlatot szereztek.

Az alapításkor elsősorban a válságkezelés érdekében létesült kísérleti iskola egyre inkább igazi szakképzési és esélyjavító céloknak igyekszik megfelelni. Következésképpen a feladat túlnő a válságon. Egyrészt mert valószínűleg mindig szükség lesz – ha nem is ilyen nagylétszámban – a felzárkóztatásra. Másrészt, mert az iskolai sikertelenségek a legjobb törvényi szabályozással sem előzhetőek meg. Továbbra is lesznek későnérők, és bármely okból félresiklott tehetségek, akik jó, ha számíthatnak ezekre a lehetőségekre. Végül pedig a nem tanköteles korúak, köztük is az érettségizett szakképzetlenek kézműves képzését is meg kell oldania a társadalomnak. Igaz ők már tanfolyamképesek, de az iskola több lehetőséget kínál. A felszerelt műhelyháttér, a felkészült mesterek, vagyis az iskolarendszerű képzés ennek a rétegnek legalább olyan fontos az érvényesülésre felkészítéséhez, mint a „kicsik”-nek. Mind a képzés, mind az azt követő pályára

segítés az ő számukra is állampolgári jog, amelyet a készülő szakképzési törvény 20 éves korig állami feladatként fogalmaz meg.

Mindebből következik, hogy a Pályakezdők Speciális Szakiskolája mint engedélyezett, állami feladatot ellátó iskola az oktatási rendszer része, szakképesítést nyújt, de nem akarja, nem is tudja átvenni a válsággal küzdő szakoktatás feladatait. Ugyanakkor fontos kiegészítője annak, sőt egy magasabb szintű szakképzés előkészítője is lehet.

A kézműves képzés hiánya olyan öröksége szakképzési rendszerünknek, amelyet sürgősen pótolni kell, és ennek az iskolaformának az elfogadása egyben ezt is szolgálhatja. Mindemelett úgy tűnik, hogy az iskola eredeti válságkezelő célját se lehet még sokáig fölöslegesnek tekinteni. A demográfiai hullám alakulása következtében egyre több az érettségizett jelentkező, és ők valódi munkanélküliek. Az ő igényük természetesen egészen más az iskolával szemben, mint a tanköteleseké. Mindenekelőtt a szakmát akarják elsajátítani magas színvonalon, gyakran az Iparművészeti Főiskola „előszobájának” tekintve a kézműves képzést. Az ő esetükben a vállalászói ismeretek tanítása jelentheti az esélyjavítást, hiszen az iskola elvégzése után életkoruk szerint már iparképesek.

Az iskola modelljének hihetetlenül gyors sikere és elterjedése (jelenleg 12 követő iskolája van vidéken), azt mutatja, hogy ez az oktatási forma fontos társadalmi szükségletet elégít ki. Mindkét diákréteg számára az érvényesülés útját biztosítja. Nem „parkoló pálya” – még az érettségizettek se annak tekintik –, hanem a szakmai elkötelezettség kialakulásának forrása a tanulók többségénél.

Ennek kibontakozását jelzik az iskola sikerei kiállításokon és egyéb nyilvános szerepléseken. A sikerek bizonyítják, hogy ezek a fiatalok egy új, „műves” értékeket képviselő iparos réteg megvalósítói lehetnek, ha a kritikus pillanatban felkarolják őket, és nem hagyják elveszni alkotó erejüket.

Az iskola feltételei – avagy segítség, segítettek!

Már az alapításkor is meglehetősen szerények voltak a feltételek a feladat ellátására. Jónéhány kérdésben, így a normatív támogatás összegében is megalkudott az intézmény. Indulás óta 60%-os fejkvótát kapunk. Az első évben 1 300 000 Ft pályázati támogatás segítette a munkát az *MTA-Soros Alapítvány* és a *Közoktatásfejlesztési Alap* a létesítéshez járult hozzá. A 120 tanuló 4 tanulócsoportban 6 szakmát tanult óradíjas mesterek és óraadó tanárok irányításával. Csupán az iskola vezetője - ekkor még felnőttnevelési csoportvezetőként is – egy adminisztrátor, egy oktatásszervező dolgozott e területen főfoglalkozásban, természetesen népművelői státuson.

A tárgyi feltételeket (helység, eszközök) a BMK helyben biztosította, ill. a kereskedő osztályok szakmai gyakorlatát a Centrum Áruházakban oldottuk meg. Ez a tanulólétszám szűkösen ugyan, de maradéktalanul elfért az épületben, bár az osztályok népesebbek voltak az ideálisnál, 25–30 tanulót helyeztünk egy csoportba a tervezett 15 helyett.

A második tanévben (1991-92.) már decemberben elkezdődött a jelentkezők rohamja, amelyet még tovább fokozott néhány pozitív kicsengésű rádió és tv riport. A helyzet reménytelennek látszott, hiszen a kétéves képzés nem szabadított fel további férőhelyet. Ekkor két budapesti intézmény jelentkezett iskolaindítási szándékkal az *Almássy téri Szabadidő Központ* és a *József Attila Művelődési Központ*. A szervezeti feltételeket keresve, az intézmények a Fővárosi Önkormányzattól a kihelyezett tagozat létesítésének ötletét kapták, mint legjobb megoldást. Az Almássy téren a kereskedő tagozat szerveződött meg, a kerületi önkormányzat lelkes támogatásával, a XIII. kerületben új szakmákkal a kézműves tagozat bővült. A kerületi önkormányzat

erkölcsi támogatása ezúttal sem maradt el. A BMK-ban a népi kismesterségek tagozata maradt, és kibővült a fafaragó-kisbútor asztalos szakmával, amely programmal újra elnyerte az iskola a Közoktatásfejlesztési Alap támogatását.

Annak ellenére, hogy az Iskolát nyilvánosan nem hirdettük továbbtanulási tájékoztatóban, a létszám a tervezett többszörösére emelkedett. A BMK külső bérleményekbe helyezte ki műhelyeit, hogy a művelődési otthon épülete a közismereti oktatás színhelye legyen csak. Felszámoltunk néhány irodát, összeköltöztettük a munkatársakat, és így 9 osztály befogadására vált alkalmassá az épület. A kihelyezett műhelyek a város különböző pontjain működnek. Hat bérleményben kilenc szakma kapott helyet. A tanulólétszám 564 fő volt a három intézményben együttesen. Becslés szerint mintegy 300 tanuló utasítottunk el helyhiány miatt.

Az 1992. tanévben még tovább növekedett a jelentkezők száma. Az iskoláról nem jelent meg információ a tanulmányi lehetőségeket kínáló értesítőkből, és a tömegkommunikáció bemutatási lehetőségeit is igyekeztünk elhárítani. Idén valamivel több volt az érettségizettek száma, de alig csökkent a tanköteleseké. Az *Ady Művelődési Központ* jelentkezett tagozat indításának szándékával, bár az első tárgyalások alkalmával kerületi fenntartású önálló követő iskolát kívánt szervezni. Mind a BMK-ban, mind Újpesten indokoltnak látszott a szakmák bővítése, mivel a két év alatt felvett tanulók vizsgái után esetleg túlképzés veszélye fenyegetett. A BMK kidolgoztatta a varrónő és a lakástextilkészítő szakot, az Ady Művelődési Központ pedig az irodaüggyvitelt. A felvettek létszáma mintegy 600 fő, az elutasítottaké közel ugyanannyi, többségük érettségizett. A BMK-nak sikerült újabb műhelyeket kialakítani az Országos Képzési Tanács támogatásából gépeket és eszközöket vásároltunk. Ellenszolgáltatás és bérleti díj felszámolása nélkül az *Öveges József Szakközépiskola* átengedett öt műhely helyiséget egy fűthető faházban és 3 osztálytermet délutáni oktatásra, annak fejében, hogy pályakorrekcióra váró bukott tanulóikat átvesszük, és különböző szakmákban képezzük.

A zsúfoltság és a szétszórtság bizony nagy gondot jelent, de még nagyobb probléma, hogy időközben kaptunk egy kiváló lehetőséget, amelyet nem tudunk realizálni. 1991-ben kormányrendelet ítélte az iskola céljaira a III. kerületi szovjet laktanya egyik épületét, amely 4500 négyzetméter hasznos alapterületével még a fejlesztésre, a kézműves szakmák kiteljesítésére is ideális otthont biztosítana. Rendbehozatalára azonban egyes becslések szerint legalább 100 millió, más megítélések alapján 300 millió forintba lenne szükség. Ki az, aki ezekre a gyerekekre, ezekre a célokra ennyi pénzt tud áldozni. Pedig a börtönök sokkal többbe kerülnek, és ezek a fiatalok, ha nem kerülnek iskolába igen nagy veszélyben vannak.

Keressük a megoldást reménykedve és reményvesztetten, újra és újra megújuló lelkesedéssel, de úgy tűnik, a feladat megoldhatatlan. Közben az épület állaga pusztul, őrzése nagyon költséges, amelyet a csökkentett fejkvótából nemcsak nem lehet, de nem is tudunk fizetni. Volna tehát megoldás, de nincs. Az épület így 4-500 milliót ér, de nekünk csak teher, csak gondunkhoz egy újabb. Mégsem mondunk le róla. Bizakodunk. Néhány szülő csatlakozásával magán alapítványt hoztunk létre, *Pályakezdő Fiatalok Esély Alapítványa* címen, és bízunk benne, hogy áldoznak rá mások is, azok legalább, akiknek családjában van rászoruló fiatal, és azok is akikében nincs, de tudják, hogy az iskola olcsóbb, mint a bűnözés törvényi megfékezése. Talán akadnak néhányan olyanok is, akik a régi magyar kézműves és népművészeti hagyomány újraélesztését, egy új típusú iskola megszületését, kibontakozását is szívesen támogatják.

Reménykedünk.

SZIRMAINÉ KÖVESSI ERZSÉBET

Van-e didaktikája a felnőttek tanításának?

A közoktatásban dolgozó tanárok számára evidencia, hogy a tanulás normális ideje a gyermek- és ifjúkor, az a mintegy másfél évtized, amely az iskolakötelezettség alsó határával kezdődik meg. A felnőttkori tanulás ezt csak pótolhatja vagy szakmai vonatkozásban esetleg még ki is egészítheti, de lényegében nem módosítja a tanításról és a tanulásról kialakított képet. Vagyis a felnőtteket ugyanúgy kell tanítani, mint a fiatalokat, különösen abban az esetben, ha a tananyag ugyanaz, például az iskolai oktatás különböző szintjein. Minden eltérés az ott megszokott tanári munkától engedmény lenne a követelményekből, ezért ha akár a rendelkezésre álló idő rövideje, akár a tanulók másirányú (munkahelyi, családi) lekötöttsége ezt mégis előidézné, akkor az óhatatlanul az oktatás eredményességének romlásához vezet. Ennek alapján az is meggyőződéssé válik, hogy az iskolai oktatás esti és levelező tagozata a nappali tagozathoz képest kevésbé hatékony, már csak azért is, mert oda azok kerülnek, akik a nappali tagozaton képtelenek voltak helyállni vagy gyengébb tanulmányi eredményük miatt be sem juthattak a közép- és felsőfokú oktatás nappali tagozatára.

Ha sok vonatkozásban igaz is ez a megállapítás, figyelmen kívül hagy mégis néhány lényeges dolgot: azt, hogy vannak lassabban érők, akik csak később jutnak el oda, hogy eredményesen tudjanak tanulni; azt, hogy az iskola tananyagának gyengébb elsajátítása nem jelenti feltétlenül, hogy valaki másféle tanulásban is csak rossz eredményt tud elérni; s azt, hogy kedvezőtlen anyagi helyzet is közrejátszhat abban, ha valaki csak idősebb korában próbál magasabb képzettséget szerezni.

Mindez magyarázatot adhat arra, miért ér el nem egy tanuló jobb eredményt az egyetem levelező tagozatán, mint a nappali tagozatosok. Kétségkívül az is igaz viszont, hogy ezen a szinten már a felismert szakmai érdek és a munkában szerzett tapasztalat is számít; a nappali tagozaton tanulók motiváltsága ennek hiányában érthetően gyengébb lesz, ami rontja tanulmányaik eredményességét is. E körülmény figyelmeztethet bennünket arra, hogy revideálnunk kell azt a nézetet, mely szerint a nappali tagozaton és a dolgozók iskoláiban tanusítandó tanári magatartásnak semmiben sem kell különböznie egymástól. Ez a meggyőződés ugyanis a tananyag elsajátításából eredő követelmények azonosságát veszi csak figyelembe, a tanulók eltérő helyzetét nem. Vagyis számára a tanulás nem egy meglevő tudás- és képességszint megemelése, hanem egy meghatározott ismeretanyag elfogadtatása, emlékezetű rögzítése. A tananyag-központúság uralma a tanulók személyi fejlesztése fölött azonban a gyermekek és ifjak körében végzett tanítás hatását is rontja.

Érdeemes megfontolni, mit mond erről Paulo *Freire*, az oktatásügy nemzetközi hírnő brazil szakértője: „A tanár-diák kapcsolat gondos elemzése az iskolán belül feltárja, hogy ennek alapvetően közlő jellege van. E kapcsolat magában foglalja a közlő szubjektumot (a tanárt) és az őt türelmesen hallgató objektumokat (a tanulókat). A tanárok úgy beszélnek a valóságról, mintha az statikus, részekre osztott és előre kiszámítható lenne. Vagy a tanár olyan témáról magyaráz, mely teljesen idegen a tanulók tapasztalataitól. A tanárnak az a feladata, hogy »teletöltse« a diákok fejét elbeszélésének tartalmával, olyan tartalmakkal, amelyek el vannak szakítva a valóságtól, amelyek elváltak attól a teljességtől, amely szülte őket, s nekik jelentőséget adhatna. A szavak konkrétsága ennek következtében kiüresedik, elidegenedett és elidegenítő verbalizmussá válik. E közlő oktatásnak fő jellegzetessége az, hogy a szavak hangzatossága ellenére sincs formáló ereje... A közlés (a tanárral, mint elbeszélővel) a tanulókat arra készíti, hogy *mechanikusan memorizálják* az elmon-